

גידול עזים בחצר הבית¹

הרב דוד אייגנר

שאלה

אני מעוניין לגדל בגינתי מספר קטן של עזים לצורך חלבן, האם הדבר ניתן? והאם ישנן מגבלות לגידול זה?

תשובה

בגמרא ב"ק (עט ע"ב) מובאת משנה: 'אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל'. ובגמרא: אין מגדלין בהמה דקה בא"י אבל מגדלים בחורשין שבארץ ישראל... אבל מגדלין במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו'.

וכן, 'ואף על פי שאמרו אין מגדלין בהמה דקה, אבל מגדלין בהמה גסה, לפי שאין גוזרין גזרה על הצבור - אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה'.

מובן אם כן שאיסור גידול בהמה דקה הוא משום גזירת חכמים, וגזירה זו היא רק במקום בו יש חשש שהבהמות תאכלנה משל אחרים.

בטעם הדבר ביאר רש"י שם 'משום ישוב א"י שמבעיר את השדות וכל שדות ארץ ישראל סתמן דישאל' מובן שמדובר באיסור גזל. כך סוברים גם הרמב"ם ב'פירוש המשניות', (ב"ק פ"ז מ"ז) וה'נימוקי יוסף'.

מדברי רש"י מובן עיקרון נוסף: "אבל מגדלין בסוריא - ארם צובה דדוד כיבשה וקסבר דלא שמייה כיבוש והויא כחוצה לארץ ובחוצה לארץ מותר לגדל דלא חיישינן לישוב ואם יפסידו שדות אחרים ישלמנה".

יש לדון בדבריו, שהרי אם בסוריה אין חוששים לנזק מכיוון שישנה אפשרות לשלם את הנזק, אם כן לכאורה ניתן להתיר כן גם בארץ ישראל ואם יהיה נזק, ישלמו הבעלים.

מובן שבארץ ישראל מלבד עניין הנזק יש גם חשיבות ליישובה של הארץ, וכפי דבריו: 'ובחוצה לארץ מותר לגדל דלא חיישינן ליישוב', משמע שבארץ ישראל יש

1. יש לציין כי ישנם אחרונים רבים שדנו בנושא זה, ואין בכוונתנו לדון מחדש בדעות השונות, אלא רק לדון בהשלכות המעשיות לכך, ראה מלבד המקורות המובאים כאן; הרב שמעון ברוך אוהיון, התורה והמדינה יא גדול בהמה דקה בא"י בזמן הזה'.

לחשוש ליישוב.² מכיוון שבהמה דקה משחיתה את הארץ מטבעה- אין לגדלה.³ לדעת התוספות האיסור אינו תלוי באופן ישיר בשאלת הנזק, אלא מדובר באיסור עקרוני: 'אין מגדלים- אפילו בבית קאמר', מובן שגם במקום בו אין חשש לגזל ברעייה חל איסור לגדל, וכך סוברים גם הרשב"א והרא"ש (פ"ז סי' יב). אמנם, גם לדעתם נראה לומר שבסיס האיסור הוא מפני שהיא מזיקה, (לסטים בתוך ביתו) אלא שלדעתם איסור הגידול חל גם במקום בו אין בעיית היזק. נחלקו הפוסקים בשאלה האם איסור זה הוא גורף, וקיים תמיד, או שמא הדבר תלוי בשאלה האם רוב השדות הם של ישראל. לדעת ה'כפתור ופרח' (פרק י) איסור הגידול הוא עקרוני מצד יישוב הארץ, ואיסור זה קיים גם כשאין רוב ישראל בארץ ישראל:

מכל זה נלמוד דפשיטא לן שנוהגין היום בארץ ישראל אלו הדינין דאין מגדלין וכ"ש דאין רועין. דהא רב גמר מינה לבבל שנתיישרה ושנתמלאה ישראל ותורה, ממה שנתרוקנה ארץ ישראל, וכל התורה כלה מלמדת ולמדה, וכל שכן, שהרי ארץ ישראל נאסרו בה אלו הדינין מצד עצמה, שהוזהרו בהפסדה ונצטוונו ביישובה כל הימים ואע"פ שאין הארץ בדינו. אך לדעת הרמ"ע מפאנו⁴ האיסור תלוי במקום ובזמן, ואם הבהמה נמצאת במקום שמור אין איסור.

ב"טור שולחן ערוך⁵ נפסק שאין לגדל, וזאת מחשש גזל, שמזיק את שדה חברו, אבל כאשר רוב השדות אינם של ישראל (כפי שהיה בזמנם של הטור והשולחן ערוך), אין איסור לגדל.

מובן שאיסור זה תלוי בשאלה המציאותית האם יתכן נזק, וכך כתב הגר"א, שהאיסור אינו תלוי במקום אלא בשאלה האם ישראל גרים שם.⁶

יש לשאול על מה שפסק ה'שולחן ערוך', שהרי חכמים גזרו גזירה וכיצד ניתן לומר שאין איסור, הרי אין בית דין יכול לבטל דברי חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה

2. עיקרון דומה ניתן למצוא בדברי הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות, מצווה ד': "שנצטוינו לרשת הארץ ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה", מובן אם כן שישנה חשיבות לדאוג לכך שהארץ תהיה מיושבת ולא שוממה.

3. ראה פאה"ש (סי' א, בית ישראל ס"ק מז), שדן בשני טעמיו של רש"י.

4. שו"ת סימן פה.

5. חו"מ, סי' תט סעי' א.

6. כמו כן, יש לציין שקיים דין נוסף העוסק במגדלי בהמה דקה והוא פסילתם לעדות, כפי שהובא בשו"ע חו"מ סי' לד סעי' יג, וטעמו הוא משום שחזקתן פושטים ידיהם בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים של אחרים, במקרה זה האיסור הוא כללי, לא רק בארץ ישראל. אולם ב"י (חו"מ סי' לד), ב"ח (סי' תט), סמ"ע (חו"מ סי' לד ס"ק לג) ובאה"ט (שם ס"ק טז) סוברים שמכיוון שרוב השדות בארץ ישראל אינם של ישראל, אין הרועים פסולים לעדות.

ובמניין וביתר תוקף יש לשאול, האם בימינו כשרוב השדות של ישראל חזרה התקנה?

דין זה, שאין בית דין יכול לבטל דברי חברו הובא במשנה (עדויות פרק א).

כתב הרא"ש (כלל ב סימן ח) שבמקרה בו טעם הגזירה היה ברור, ולאחר מכן יש ודאות שבטל הטעם, הגזירה בטלה, וכל מה שבית דין לא יכול לבטל את בית דין חברו זה רק במקרה בו הטעם אינו ידוע דיו.⁷ וכן כתב המלבי"ם⁸ שבמקרה בו בטל הטעם בטלה התקנה, ואין צורך בבית דין גדול יותר על מנת לבטלה, אלא שהיא בטלה מאליה.

נשאלת אם כן השאלה האם בימינו כשרוב השדות הם של ישראל חוזרת התקנה, או שמא כיוון שבטלה התקנה בתקופה מסוימת שוב אינה חוזרת?

כתב מרן הרב זצ"ל⁹ "ובימינו שב"ה התחיל ישוב ישראל בא"י נראה שפשוט שאסור בכל מרחב מקום הישוב, כדין המשנה".

וכן נכתב בשו"ת 'יביע אומר'¹⁰ שמכיוון שחזר היישוב, חזרה התקנה למקומה, ואין כאן משום תיקון תקנה חדשה. וכן סובר בעל 'שבט הלוי' (ח"ד סי' רכז), שהחומרות שהיו בימי חז"ל שייכות גם, בימינו.

אך לדעת הרב פרנק,¹¹ יש להתיר, מכיוון שבמשך השנים הגזירה בטלה, ושוב לא ניתן לחדש אותה, 'שאינ עושין מעצמנו גזירות חדשות', וכך מובן גם דברי המלבי"ם שהובאו לעיל, שבמקרה בו בטל הטעם בטלה התקנה, וכדי לחדשה צריך לתקן גזירה חדשה.

לדעת הרב ישראל¹² יש להתיר משני טעמים:

א. איסור הגידול הוא משום היזק ותקנת חכמים היא לטובת הציבור, ולא משום מצוות יישוב הארץ. ולכן במקרה שבו הניזוקים מוחלים, ומוכנים שישלמו להם נזקם, האיסור אינו קיים, משום שהרשות ביד הציבור לוותר על תקנה שנתקנה לטובתו.

ב. היישוב מפיק תועלת מכך, ורבים מן היישוב מתפרנסים מגידול עזים, על כן לדעתו 'אין אנו צריכים לבוא כלל לביטול התקנה אלא שבנידון דידן אין התקנה קיימת כלל'.¹³

7. ראה להלן בשו"ת יביע אומר, שדן ארוכות בדברי הרא"ש.

8. 'ארצות החיים', סי' ט ס"ק מא.

9. 'הלכה ברורה' ב"ק עט ע"ב ציון הו.

10. חו"מ, ח"ג סימן ז.

11. 'הר צבי' טור חו"מ מהדורת 'אל המקורות', חידושים על סימן תט.

12. 'עמוד הימיני', סי' כג.

13. אמנם, בשאלה בה אנו עוסקים, בגידול בחצר הבית, לכאורה לא שייך הטעם שהיישוב מפיק מכך תועלת, אלא שגם לדעתו התקנה אינה קיימת ולכן יש לכך השלכה גם לגבי אדם פרטי.

באופן דומה נכתב ב'ציץ אליעזר'¹⁴ ובשו"ת 'ישיב יצחק'¹⁵.

מסקנה:

נראה שמכיוון שגם בזמן הגמרא דובר באיסור דרבנן, וה'שולחן ערוך' הכריע שאין איסור גידול בהמה דקה, וכן מכיוון שלדעת 'הר צבי', הרב ישראלי וה'ציץ אליעזר' מותר לגדל, ניתן לגדל בימינו בהמה דקה, ומותר לגדל עזים בחצר הבית.

אולם, מכיוון שעדיין יש לחשוש לגזל במקרים בהם יוצא הצאן מהדיר, וכן מכיוון שצאן 'אין לו שמירה אלא סכין' (ב"ק נה ע"ב), ולדעת הרב ישראלי ההיתר תלוי בכך שתהיה מחילה של השכנים. יש לדאוג שהדירים שבהם העזים נמצאות בנויים היטב, ולוודא שאין להן כל יכולת לצאת מהדיר ללא השגחה (יש לכך השלכה נוספת, אף בנושא הכנסתם לדיר בשבת). וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות נזקי ממון (פ"ה הל' א-ב) שאין לאדם להזיק על מנת שישלם לאחר מכן את נזקו. על כן, המגדל עזים צריך לדאוג לכך שתהיה הסכמה מסודרת מצד שאר תושבי המקום לגידול זה, וכן הסכם מסודר בנוגע לפיצוי כספי במקרה של נזקים. רצוי לערוך הסכמה זו בכתב¹⁶.

14. חלק כ ס' יג, חלק ז ס' כד

15. חו"מ ס' מב.

16. ראה פירוט כללי הפרטים ההלכתיים הנחוצים למגדל צאן בחוברת של הרב אריאל, הלכות גידול צאן, עמ' 10.